

Glava V

DEJSTVA BRIGADE U ZIMSKIM OPERACIJAMA 1944/1945.

1. NA LEVOJ OBALI DUNAVA I DRAVE

Stab 6. brigade, 26. novembra 1944, izdao je jedinica zapovest da izvrše potrebne pripreme i iz Vrdnika krenu za Novi Sad. Taj pokret je 27. novembra izveden preko Sremskih Karlovaca i Petrovaradina. Dvodnevni boravak u Novom Sadu iskorišćen je ne samo za odmor, popravak i kompletiranje odeće nego i za vojno-političke pripreme jedinica za predstojeće napore. Istovremeno štab brigade je procenjivao situaciju i planirao prevoženje brigade železnicom do Sombora.

Dvadeset i devetog novembra brigada je krenula iz Novog Sada na položaje na levoj obali Dunava od Komorišća do Zobišta, održavajući vatreni kontakt s neprijateljem. Neke jedinice bile su razmeštene u Sonti, Karavukovu i Svilarevu.¹ Baš u to vreme u štabu divizije izvide se ubrazane pripreme za forsiranje Dunava koje treba da izvrši 3. brigada u rejonu Iloka, a u rejonu Vukovara 5. brigada radi udara u bok i pozadinu neprijateljskih snaga, koje su se nalazile na sremskom frontu. Njihovim desantima je 6. brigada obezbeđivala bokove i pozadinu, pa je sa najvećom upornošću odbijala svaki vatreni nalet neprijatelja i njegove pokušaje da s desne prede na levu obalu Dunava. U jednom takvom vatrenom okršaju s neprijateljem od gelera mine iz bacača poginuo je i načelnik štaba brigade kapetan Vlado Fajer. Tada u

¹ Arhiv VII, kut. 1245, br. reg. 11/3, 18/5, 19/5.

štabu brigade, namesto ranjenog Ilije Romanovića, dužnost komandanta obavlja Đuro Radoš, a na mesto Voje Živanovića dužnost političkog komesara brigade obavljali su kratko vreme: Mile Đukanović i Zika Vučić. Krajem godine komesar brigade postaje Milorad Radulović, a za komandanta se vraća Ilija Romanović. Zamenik komandanta je Savo Stanić, a za pomoćnika politkomesara, po odlasku Radivoja Golubovića, dolazi Mihajlo Funtek, a posle njega Jovan Ivković.²

Polovinom novembra 1944. godine 6. brigada ima u svom sastavu četiri bataljona i prištapske jedinice, a broji 1.354 borca. Od toga je 30 oficira, 9 podoficira i 1315 boraca (među njima 73 drugarice). Naoružanje: pušaka — 1054, automata — 49, puškomitraljeza — 69, mitraljeza — 4, lakih bacača — 16, teških bacača — 7, protivtenkovskih pušaka — 5, revolvera — 57, ručnih bombi — 281. Veliki broj boraca bio je bez šinjela i sa slabom odećom i obućom.³

Šesnaestog decembra, sa položaja na levoj obali Dunava, brigada je prikupljena u Odžacima, odakle se železnicom prebacila za Sombor i Mohač. Iz Mohača je nastavljen marš peške pravcem: Nađ Njarad — Vilanj — Virogoš — Nađ Haršanj — Šikloš — Drava Čepilj — Drava Serdahelj — Piško — Vejti — Zalata. Tu je zapovešću štaba 33. divizije brigada dobila zadatak da posedne položaje na levoj obali Drave: od železničke stanice Zalata do Drava Čepilj (k. 93), da onemogući neprijatelju prelaz preko Drave i da vatrom omete njegov saobraćaj na komunikaciji Donji Miholjac — Moslavina.⁴

Vršeći nasilno izviđanje i ubacivanje izviđačkih grupa i patrola na desnu obalu Drave radi hvatanja neprijateljskih vojnika i prikupljanja podataka o neprijateljskim snagama i namerama, ometajući njihove pokrete — brigada je na pomenutim položajima ostala sve do 12. januara 1945. godine.⁵

² Arhiv VII, kut. 1245, br. reg. 5/5, 15/5, 25/6, 27/6, 43/7.

³ Isto, kut. 1245, br. reg. 8/3.

⁴ Arhiv VII, kut. 1245, br. reg. 21/3, 22/3, 23/3; kut. 1246-a, br. reg. 1/5, 13/5.

⁵ Isto.

Zima je bila veoma oštra, a borci slabo obučeni i obučeni. Pa ipak svi su uporno savladivali sve te nedaće, ostajući na svojim položajima do promrzlosti. Jedan primer to verno ilustruje: štab novoobrazovanog 5. bataljona brigade tražio je među svojim gotovo promrzlim borcima dobrovoljce radi prebacivanja preko nabujale i ledene Drave i hvatanja »živog jezika«. Javio se čitav bataljon, a trebalo je samo 7 boraca. Ujutro, još više promrzli, oni su doveli zarobljenog Nemca.

Rad obaveštajnih organa brigade u ovo vreme, po njenom stupanju u sastav divizije, dobio je još usmerenije oblike. Sad obaveštajna služba brigade izvršava i deo divizijskog plana. U obaveštajnom radu angažuje se znatno veći broj ljudi. Povećava se broj obaveštajaca u bataljonima i počinje daleko širi rad na ispitivanju i obradi pojedinih neprijateljskih položaja na određenoj prostoriji. Vrš se nasilna izviđanja, ubacuju se bataljonski izviđači u pozadinu neprijatelja. Pred početak borbe za konačno oslobođenje zemlje, obaveštajci su skoro svake noći prelazili preko Drave radi ispitivanja neprijateljskog položaja. linije rovova i saobraćainica, bunkera i položaja mitraljeza i drugih vatrenih tačaka koje je trebalo u prvom vatenom naletu neutralisati da bi napad uspeo. Stab brigade je tako organizovao ovu službu da je od prvog dana postojanja brigade ona dobijala konkretne zadatke. Pored toga svaki kurir, član KPJ i SKOJ-a, borac i rukovodilac imao je zadatak da svoja zapažanja o pojedinim pojavama signalizira svom pretpostavljenom starešini.

Rad obaveštajnih organa brigade u izvršavanju čisto vojno-obaveštajnih zadataka za potrebe jedinica izvođen je izviđačkim patrolama, jačine odeljenja ili izviđačkim grupama od 3 do 5 boraca. Oni su dobijali osnovne elemente o neprijatelju i zadatak šta još treba da provere i tačno utvrde, a šta treba ispitivati i otkrivati. Bilo je slučajeva da se u sporednim zapažanjima otkriju neki važni podaci koji se ne bi smeli zanemariti. Može se bez preterivanja zaključiti da su obaveštajna služba i obaveštajci brigade uz puno požrtvovanje svih boraca i naroda uspešno izvršili svaki dobijeni zadatak i pružih štabu brigade sve neophodne elemente za donošenje odluke.

Trinaestog januara 1945. godine, na osnovu prethodnog naređenja štaba 36. divizije, počelo je prikupljanje bataljona 6. brigade u rejonu sela Vejti. Njene položaje, kao i položaje 3. i 5. brigade preuzela je 21. divizija 1. bugarske armije. Brigada u sastavu divizije nastavlja pokret kroz Mađarsku prema Barču, gde se u toku 16. januara prebacuje na desnu obalu Drave na Virovitički mostobran u rejon Virovitice.⁶

2. U BORBAMA ZA VIROVITIČKI MOSTOBAN

Da bi popravila svoj položaj u Podravini i posebno na Virovitičkom mostobranu, gde su dejstvovali 6. i 10. korpus i 16. divizija NOVJ, a zatim i jedan puk 233. divizije Crvene armije, nemačka vrhovna komanda Jugoistoka organizovala je, krajem decembra 1944, novu protivofanzivu upotrebivši pri tom, pored manjih nemačkih i ustaško-domobranskih snaga i 1. kozačku konjičku diviziju, domobransku 1. pešadijsku i 7. brdsku diviziju, delove 11. vazduhoplovne poljske divizije i divizije »Stefan« za naročitu upotrebu. Ler — komandant Jugoistoka, računao je da će tom protivofanzivom ne samo povratiti izgubljene pozicije u Podravini i olakšati položaj svojih snaga na sremskom frontu, već da će zatvoriti koliko-toliko otvorenu brešu na Dravi, nastalu ofanzivom 3. ukrajinskog fronta, 12. korpusa NOVJ i bugarske 1. armije i pomeranjem fronta nemačke 2. oklopne armije na zapad. Za njega je sve to bilo od odlučujućeg značaja, a posebno za uspešan prihvat snaga grupe armija »E«, koja se preko Bosne prebacivala u Hrvatsku.⁷

Naše jedinice na Virovitičkom mostobranu vodile su tokom decembra 1944. i u prvoj polovini januara 1945. godine veoma oštre i dinamične borbe sa neprijateljem koji je činio odlučne napore da njime ovlada. Da bi ojačao te napore, proširio mostobran, ugrozio pozadinu ne-

⁶ Arhiv VII, k. 1246-a, br. reg. 13/5; k. 1246, br. reg. 7/1, 8/1.
⁷ Kronologija oslobodilačke borbe naroda Jugoslavije 1941—1945, Vojnoistorijski institut, Beograd, 1964. god. str. 1057, 1058; Arhiv VII, kut. 70-A-II, br. reg. 1/1-a; kut. 951, br. reg. 50/3, 57/2; kut. 1246, br. reg. 1/3; Operacijski dnevnik nemačke Vrhovne komande oružanih snaga, knj. IV — drugi deo.

prijateljskih snaga na sremskom frontu, otežao povlačenje grupe armija »E« i obezbedio bok jedinica 3. ukrajinskog fronta severno od Drave — štab 3. jugoslovenske armije donosi odluku da se na Virovitički mostobran, polovinom januara 1945, prebace i 36. i 51. udarna divizija, zajedno sa svim armijskim delovima. 36. udarna divizija je usmerena na zapadni sektor Virovitičkog mostobrana, gde su se nalazile jedinice 6. i 10. korpusa. Na istočni sektor tog mostobrana orijentisana je 16. i 51. divizija.⁸

Odmah po pristizanju u rejon Virovitice jedinice 36. divizije preuzimaju položaje od 33. divizije 10. korpusa, koja po smeni odlazi u korpusnu rezervu. Zapoveshću štaba 36. divizije od 16. januara 1945. kaže se da se pred frontom divizije brane snage 1. kozačke konjičke divizije. Neprijatelj je u poslednja dva dana uspeo da ovlada: Sedlaricom — Turnašicom — Vukosavljevicom i sada drži liniju k. 224 — Sijčica — južno od Haršanja — Veliko brdo — k. 235 — istočni deo s. Turnašica — k. 123 — Klisa i na severu do desne obale r. Drave, a na istoku do Sašnatog polja. Na prostoriji Pitomača — Kloštar nalaze se tri puka 1. kozačke divizije, jedan nemački puk, ustaški puk iz Paveličeve telesne garde i nešto domobrana iz 4. zagorske brigade. Divizija ima zadatak da uništi neprijatelja na prostoriji Vukosavljevica — Turnašica — Sedlarica.

Prema toj zapovesti i odluci štaba brigade, 6. brigada napada neprijatelja u sledećem rasporedu: 4. bataljon, ojačan baterijom topova, napada pravcem Radetić brdo tr. — 238 i izbija glavnim snagama u severni deo sela Vukosavljevica; levo od 4. bataljona napada Vukosavljevicu s južne strane jedan bataljon 3. vojvođanske brigade, a desno 3. bataljon 6. brigade i ovladauje severnim delom sela; 1. bataljon napada Turnašicu i dalje produžava dejstvo na s. Podharšanj; 2. bataljon napada pravcem — k. 137 — k. 143 — Velika Črešnjevica, povezujući se desno sa 40. divizijom koja demonstrativno napada Pitomaču; 5. bataljon brigade, ojačan baterijom topova, ostaje u brigadnoj rezervi, zapadno od kanala koji prolazi kroz Špišić-Bukovicu; baterija topova 76 mm postavljena je u severni deo Špišić — Bukovice; divizion topova 45 mm

⁸ Arhiv VII, kut. 291, br. reg. 1/3, kut. 1396. br. reg. 22/6, kut. 1246, br. reg. 1/3.

ojačava: 1. baterijom 4. bataljon, 2. baterijom obezbeđuje cestu Lozan — Spišić — Bukovica, 3. baterijom ojačava 5. bataljon u rezervi brigade. Ciljevi artiljerije: Veliko brdo, Haršanj — put od železničke stanice Vukosavljevica — Turnašica — Podharšanj. Artiljerijska priprema traje 15 minuta. Stab brigade i brigadno previjalište u Špišić-Bukovici. Početak napada 17. januar u 06.00 časova.

Još pri podilaženju polaznim položajima svi bataljoni vodili su borbu sa neprijateljem kod železničke stanice Vukosavljevica i ispred neprijateljskih položaja na Radetić — brdu. U zoru 17. januara, posle artiljerijske pripreme, počeo je opšti napad svih bataljona prema dobi-venom zadatku: 1. bataljon je napadao neprijateljske položaje kod železničke stanice i u s. Vukosavljevici. Usied jakog otpora iz rovova i utvrđenja napad je bio zaustav-ljen, pa se bataljon morao povući na polazne položaje, pretrpevši gubitke od 14 mrtvih i 62 ranjena druga. Borci su pored žestoke vatre neprijatelja i vanredne hladnoće pokazali izvanredne primere hrabrosti i samopregora. Mi-traljezac Stanimir Mitrović omogućio je uspešnom vatrom svog mitraljeza povlačenje bataljona i izvlačenje ranje-nika; borac Vasa Avramov je tom prilikom iz borbe izvu-kao 6, a bolničarka Zora Đaković 15 ranjenika sa čitavom ratnom opremom; borac Mita Sabinac, iako ranjen, iz-vukao je svoju protivtenkovsku pušku, dve puške poginu-lih drugova i jedan mitraljez. 2. bataljon u svom napre-dovanju prema neprijateljskim položajima zadržan je ispred šumice Đolta. Njegova 2. četa na glavnom pravcu udara bila je skoro desetkovana. Poginuo je njen koman-dir i politkomesar, a ranjeno je i poginulo 60 boraca i rukovodilaca. 3. bataljon u podilaženju železničkoj stani-ci Vukosavljevica je bio dočekan žestokom vatrom ne-prijatelja, pa je prisiljen da se ukopa na dostignutoj li-niji. 4. bataljon je izvršio nekoliko juriša na Radetića-brdo, ali je neprijatelj davao žilav otpor. Bataljon je i dalje nastavio sa napadima i pretrpeo gubitke od 6 mrtvih i 32 ranjena.⁹

Noću 17/18. januara mraz je još jače stezao, tako da su se teško mogli otvarati zatvarači na puškama, puško-mitraljescima je prestajao da radi puškomitraljez, a jed-

⁹ Arhiv VII, kut. 1246. br. reg. 1/3.

Grupa rukovodilaca iz 1. i 4. bataljona 6. vojvođanske brigade u Slavoniji 1945. godine (kleče s leva na desno: Vujadin Priča Pa-ljevina, komandant i Boban Stipe, politički komesar 1. bataljona)

nom broju boraca su promrzli prsti na obarači. Pa ipak, svi su disciplinovano i uporno išli u nove i nove juriše. 1. bataljon je rano u zoru krenuo u napad u nameri da ovlada delom železničke pruge, istočno od Vukosavljevice, ali je usled uporne odbrane neprijatelja i dominirajućih položaja na kojima se nalazio bio zaustavljen uz nove teške gubitke od 10 mrtvih i 15 ranjenih drugova. 2. bataljon napao je Turnašicu i naišao, takode, na žilav otpor neprijatelja, pa je posle nekoliko ponovljenih pokušaja prekinuo napad, pretrpevši gubitke od 8 mrtvih i 47 ranjenih. 3. bataljon je čitavog dana vršio prebacivanja na neprijateljske položaje, a po padu mraka izveo je napad na železničku stanicu Vukosavljevica. Streljački stroj bataljona je dolazio na 50 metara, a pojedini borci i na deset metara od neprijateljskih rovova, ali se ti položaji nisu mogli zauzeti, pa se pre svanuća morao povući na polazne položaje uz gubitke od 19 mrtvih i 76 ranjenih. Četvrti bataljon je i u toku 18. januara uporno ponavljao juriše na neprijateljske položaje. Tek oko 13 časova neprijatelj je bio prisiljen da se povuče sa položaja na Radetića-brdu u

pravcu železničke stanice Vukosavljevica. Oko 16 časova upućen je 5. bataljon iz brigadne rezerve da posedne položaje na Radetića-brdu koje je neprijatelj napustio.¹⁰

Devetnaesti januar 1945. bio je odlučujući dan ovih krvavih borbi, kojih će se sećati i pričati svaki preživeli borac 6. brigade. 1. bataljon je oko 22 časa počeo ko zna koji juriš na selo Vukosavljevicu. U prvom naletu uspeo je da zauzme jedan salaš na drumu ispred sela. Neprijatelj je pri napuštanju zapalio neke plastove sena, zbog čega se bataljon morao pomeriti udesno i napustiti zauzeti salaš. Tučen jakom vatrom neprijatelja, bataljon je uporno nastavio napad i upao u prve rovove, a uskoro i u samo selo Vukosavljevicu, pretrpevši gubitke od 3 mrtva i 17 ranjenih drugova. 2. bataljon je sve do 14.00 časova vodio vatreni dvoboj sa neprijateljem, a tada je krenuo na juriš i upao do mraka u s. Turnašicu, pa je odmah produžio napad prema selu Sedlarici. 3. bataljon u 2.00 časa posle pola noći, u poslednjem jurišu ovog dana, takođe upada u Vukosavljevicu. 5. bataljon napada sa ostalim bataljonima s. Vukosavljevicu i do početka povlačenja neprijatelja zauzima k. 327 uz gubitke od 16 ranjenih."

Brigada ovoga dana poseda Vukosavljevicu i Turnašicu, sređuje jedinice i odmara ljudstvo. Jedan deo jedinica upućen je na položaje na Turskim grobovima i Cremušinskim vinogradima. A već 23. januara i svi bataljoni kreću na zapad prema Pitomači: 1. bataljon iz Vukosavljevice kreće za Brzaju i poseda položaj levo i desno od k. 248; 2. bataljon iz Turnašice za Brzaju na položaje k. 233 put Čadavica; 3. bataljon iz Sedlarice kreće na položaje na Turskim grobovima — Velika Črešnjevica — Ribnjačka; 4. bataljon iz Turnašice kreće na položaje kod Cremušinskih vinograda; 5. bataljon je ostao u brigadnoj rezervi.

U toku 24. januara 1945. dve neprijateljske oficirske patrole, jačine oko 150 ljudi, pokušale su da izvrše nasilno izviđanje naših položaja na Turskim grobovima, koje je držao 3. bataljon. Borci su se dobro ukopali, a komandiri

¹⁰ Isto.

¹¹ Arhiv VII, kut. 1246-A, br. reg. 8—2/5.

četa su ih upoznali sa pravcima osmatranja i dejstava. Položaji su brižljivo maskirani, tako da se nisu mogli nikako primetiti. Negde oko 10 časova borci su zapazili da ustaške patrole idu prema našim položajima u dve kolone i da u svakoj ima oko 80 ustaša i da tačno idu onako kako su nas obavestili drugovi iz Virovitičke brigade. Jedna od tih kolona kretala se prema levom krilu i nešto više u desno od levog krila bataljona; druga kolona je išla pravo na centar bataljona i to jednim usečenim putem koji vodi prema našim položajima, gde je bio postavljen puškomintraljez i više automatskog naoružanja. Ustaše su išle dosta sigurno da neće biti iznenađeni. Pošto su primećeni na vreme, štab bataljona je doneo odluku da se puste sasvim blizu, kako bi efekat iznenađenja i dejstvo našeg oružja bili što bolji. Kada je kolona neprijatelja dospela na 50 metara, na signal komandanta bataljona otvorena je jednovremena vatra iz sveg naoružanja; tako je izvestan broj ustaša odmah pobijen, a ostali su pokušali da jurišaju na naše položaje. Međutim, sledeći rafali iz mitraljeza zaustavili su juriš neprijatelja koji je najednom počeo da se povlači, a zatim i da beži u najvećoj panici. Tada je štab bataljona naredio da stupe u dejstvo minobacači i da tuku useku na putu kako bi sprečili povlačenje preostalih ustaša. Nešto bolje je prošla njihova kolona koja je išla prema levom krilu bataljona. Ta kolona kada je čula borbu zaustavila se na većem odstojanju, ne pokušavajući ni da pritekne u pomoć već napadnutoj koloni. Bilans ove kratke borbe bio je oko 20 mrtvih i ranjenih ustaša, među kojima i 2 ustaška poručnika. Pored zaplenjenog oružja kod jednog od ova dva poručnika pronađeno je i zaplenjeno oko pola miliona kuna. Posle ove borbe ustaše se više nisu pojavljivale na položajima 6. brigade. Ukupni gubici brigade za Radetića-brdo, Vukosavljevicu, Turnašicu i Sedlaricu bili su veoma teški: 70 poginulih, 316 ranjenih i 50 promrzlih. Od ranjenih drugova bilo je: 7 komandira, 6 zamenika komandira, 7 političkih komesara i 4 pomoćnika komesara, 12 komandira vodova, 11 političkih delegata, 2 pomoćnika komesara bataljona i 1 obaveštajni oficir. Od poginulih drugova bilo je: 1 komesar bataljona, 1 pomoćnik komesara čete, 3 komandira i 1 delegat voda i 5 desetara. Gubici

neprijatelja za to vreme po našoj proceni iznose oko 115 ubijenih i oko 350 ranjenih.¹²

S obzirom na već ispoljenu aktivnost neprijatelja, radi olakšanja situacije na sremskom frontu i radi proširenja mostobrana kod Virovitice, 36. divizija (u sastavu Zapadne operativne grupe) dobila je 17. januara zadatak da likvidira uporišta Otrovanec i Pitomaču. U napadu koji je počeo 21. januara jedinice 3. i 5. brigade 36. divizije i 12. proleterska brigada 12. divizije zauzele su Otrovanec i severoistočni deo Pitomače, Đuretina i istočni deo kuća u selu Greda. Međutim, jedinice 1. kozačke divizije vrše snažan protivnapad i primoravaju naše snage da se povuku na polazne položaje. Iduće noći napadi su nastavljeni i naše snage su ponovo zauzele pomenuta mesta kao i prethodne noći. Ali, neprijatelj opet preduzima protivnapad, koncentrišući svoje snage na pravcu Đuretina i potiskuje 12. brigadu na tom pravcu, a ubrzo i 36. diviziju na ostalim delovima fronta. 6. brigada se, za vreme ovih borbi, nalazila na položajima: Stari Gradac — Novi Marof — Velika Črešnjevica — Sječica — k. 262, vršeći manje ispade radi pritiska i uznemiravanja neprijatelja. Čitava 36. divizija, posle višednevnih borbi, vođenih pod vrlo teškim vremenskim prilikama, u kojima je pretrpela značajne gubitke, prelazi u odbranu na liniji: istočna ivica Pitomače — Veliko Polje — Sv. Jelena i Konačine — Gložige — Turski grobovi — Zrinska šuma — Cremušinski vinogradi.¹³

Međutim, razvoj događaja u širem prostoru Budimpešte i Beča stvorio je za Nemce krajnje zabrinjavajuću situaciju. Hitler donosi odluku da se novom protivofanzivom povratu izgubljena prostorija između Blatnog jezera, Dunava i Drave, između Dunava i Tise, a zatim prodorom obema obalama Dunava na sever da se zauzme i Budimpešta. U tom ciklusu operacija nazvanih »velika operacija« grupe armija »Jug« u Mađarskoj, bila su uključena i dejstva nemačko-domobransko-ustaških snaga u Podravini pod komandom vrhovne komande Jugoistoka. Planom »Vukodlak« predviđeno je čišćenje Virovitičkog

¹² Isto, kut. 1246, br. reg. 1/3.

¹³ Arhiv VII, kut. 291, br. reg. 5/1, 6/1; kut. 590, br. reg. 15/3, 7/3; kut. 1241, br. reg. 16/3; kut. 1246, br. reg. 1/3, 3/3.

mostobrana od 5. do 22. februara 1945. godine u kom cilju su angažovane: 1. i 2. kozačka konjička divizija, 297. pešadijska, 11. vazduhoplovno-poljska i delovi 7. SS »Princ Eugen«, 104. lovačke, 264. pešadijske divizije, domobranske 1. i 7. divizije, 2. ustaške stajaće brigade i borbene grupe »Fišer« i »Engelbreht«.¹⁴

Još u toku 5. februara neprijatelj je koncentrično napao snage 3. jugoslovenske armije, 6. i 10. korpusa na Virovitičkom mostobranu, pošto je u prethodnim borbama zauzeo Feričance-Čačince. Težište svih njegovih prodora usmereno je prema Virovitici i Barču, pa je u toku trodnevni borbi, uz snažnu podršku artiljerije i oko 50 tenkova izvršio proboj odbrane jedinica 3. armije na svim glavnim nastupnim pravcima i približio se ka Virovitici.¹⁵

Ocenjujući nastalu situaciju, štab 3. armije je uz saglasnost Vrhovnog štaba, a da bi izbegao dalje angažovanje svojih snaga u odsutnim frontalnim borbama protiv brojno i tehnički nadmoćnijeg neprijatelja, doneo odluku za povlačenje na levu obalu Drave. U tom cilju jedinice 36. udarne divizije treba da posednu uži mostobran na liniji: reka Drava — Neteča — Gornje Barje — Dijelka — Drava i štite prelaz Armije, a da 6. i 10. korpus ostanu u Slavoniji i dejstvuju u pozadini neprijateljskih snaga.¹⁶

Po zapovesti štaba 36. divizije 6. brigada imala je sa svoja dva bataljona da ostane na starim položajima do 9. februara, sa zadatkom da kontroliše Stari Gradac i drum Stari Gradac — Pitomača, a jedan bataljon da postavi u Bušetinu. Bataljon koji se nalazi kod 3. brigade izvršiće pokret sa 3. brigadom i smestiti se na prostoriju Dijelka — Zelina. Posle tog vremena 6. brigada imala je da posedne položaje kod Dijelke i Ade od k. 104 do k. 137, južno od Barča. Štab brigade i brigadne ustanove nalaziće se u selu Dijelka.¹⁷

U toku 8. februara neprijatelj je napao položaje 5. bataljona. Jedinice su pružile žilav otpor do 11.30 časova i pošto je neprijatelj uspeo da se duboko uklini između

¹⁴ Arhiv VII, dnevnik nemačke vrhovne komande oružanih snaga, knj. IV, drugi deo; kut. 291, br. reg. 1/2; kut. 70-A-II, reg. br. 1/1-a.

¹⁵ Isto.

¹⁶ Isto.

¹⁷ Arhiv VII, kut. 1246, br. reg. 2/3.

pojedinih četa, a isto i između 5. bataljona i bataljona 3. brigade, kao suseda, štab 5. bataljona je doneo odluku da se jedinice povuku na Otrovančki breg ispred Sedlarice, odakle je neprijatelju pružen otpor, a potom se bataljon prebacuje na brdo Haršanj ispred Turnašice i posle kraćeg vremena produžava pokret za Vukosavljevicu i Dijelku, gde je imao zadatak da posedne položaj na drumu Dijelka — Ada.

Drugi i 4. bataljon brigade zatekli su se na starim položajima sa zadatkom da štite povlačenje 3. i 5. brigade. Odmah posle povlačenja 3. i 5. brigade, 2. bataljon je krenuo pravcem: Stari Gradac — Rogovac — Bušetina — Krčevina do raskrsnice na cesti Kolac — Dijelka, gde je 9. februara poseo polovinu položaja 4. bataljona. Njegov levi sused bio je 4. bataljon, a desni jedinice 5. brigade. Na pomenutim položajima 2. bataljon nije imao direktnih borbi, sem što je vatrom svog naoružanja sadejstvovao 4. bataljonu i jedinicama 3. brigade koje su bile napadnute. 4. bataljon je po izvlačenju zaštitnih delova 3. i 5. brigade nastavio pokret radi posedanja novog položaja južno od Dijelke.

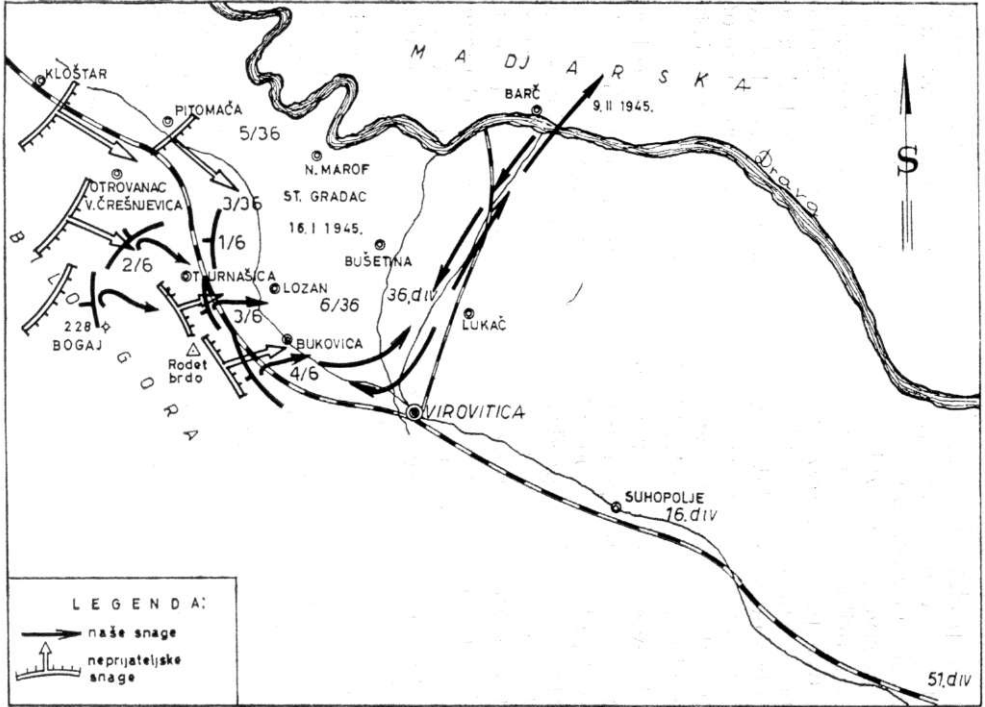
Treći bataljon je bio u rezervi brigade kada je primio zapovest 8. februara da krene iz sela Stari Marof u pravcu Turnašica sa zadatkom da posedne položaj Haršanj — k. 273 — Bogaz — k. 228 i Sječicu prema Otrovančkom bregu, gde je imao da sačeka neprijatelja i održi položaj po svaku cenu do izvlačenja delova 3. brigade. Kratko vreme posle posedanja položaja primećena je neprijateljska kolona od pravca Otrovančkog brega, što se brzo primicala i napala položaje dve čete našeg bataljona, koje su primile borbu i zadržavale napredovanje neprijateljskih snaga do povlačenja 3. brigade. Bataljon je vodio borbu do 16.00 časova kada se prebacio na položaje ispred Turnašice i Sedlarice, a potom je produžio pokret ka Dijelki, gde je na pustari 2 km južno od sela Dijelka poseo nove položaje. Njega je oko 13 časova 9. februara napao neprijatelj jakim snagama pešadije podržane tenkovima. Borba je trajala sve do 19.00 časova. Tom prilikom je oštećen jedan tenk. Po naređenju štaba brigade bataljon se povlači ka Dijelki i u sastavu glavnine brigade nastavlja borbe do 21 čas.

Naročito jake snage neprijatelja nadirale su od pu-stare Zeleva u pravcu Dijelka. 7. i 12. brigada 51. divi-zije, pružajući otpor, povlačile su se u pravcu Dijelke, gonjene jakim pešadijskim snagama neprijatelja, podrža-vane tenkovima. Zasuti žestokom vatrom najpre 3. bata-ljona, a zatim i čitave 6. brigade, neprijatelj je pred Di-jelkom pretrpeo gubitke od dva oštećena tenka, čime je zaustavljeno dalje napredovanje i počela ogorčena borba sa pešadijom koja je pokušavala da prisili naše bataljone na povlačenje. Posle uporne odbrane položaja, bataljoni su se pod zaštitom mraka počeli povlačiti u pravcu Ade i dalje za Barč. Naši gubici u svim tim borbama iznosili su 31 poginuo i 50 ranjenih.¹⁸

Tako su borbe za Virovitički mostobran postale novo iskustvo svim jedinicama brigade. Za 24 dana brigada je morala da vodi frontalne borbe na temperaturi od minus 25 stepeni. Te borbe su vođene sa najelitnijim neprija-teljskim snagama na Balkanu i u Jugoslaviji, koje su u prethodnim sukobima sa NOVJ stekle značajno iskustvo, a ovog puta su ispoljile i veliku upornost u odbrani, ali i manevarsku sposobnost za brze i iznenadne koncentracije i za duboke prodore, obuhvate i obilaskе. Posebnu aktiv-nost u tim naporima naših jedinica činio je ogroman broj gotovo golih boraca: 35 potpuno bosih, 250 sa slabom obu-ćom, 320 sa slabom odećom i 1040 bez šinjela. Uprkos svemu, heroizam i svest boraca, upornost i izdržljivost četa i bataljona bili su na zavidnoj visini. Pojedincima su se smrzavali prsti na obarači ili su se od hladnoće ko-čile ruke i noge, ali se položaji i borba nisu napuštah. Kroz brigadni sanitet je prošlo oko 450 ranjenih i poginu-lih drugova i drugarica.

Karakteristično je za ovaj period teških i svakodnevnih borbi i pokreta i to da se u brigadi skoro normalno i paralelno odvijao i celokupan život; sprovodile su se mere i direktive viših štabova i komandi na usavršavanju i or-ganizovanom dograđivanju jedinica, rodova i službi. Bio je formiran propagandni odsek brigade, koji je imao za-datak da pomaže i sam radi na razvijanju kulturno-pro-svetnog i političkog života u brigadi. U januaru mesecu,

¹⁸ Arhiv VII, kut. 1246-A, br. reg. 9/5, 5/6, 5/7, 5/8; kut. 293. br. reg. 14/3; kut. 1246, br. reg. 2/3.

Virovitički mostobran, januar—februar 1945. godine

kada je brigada imala najteže zadatke na Virovitičkom mostobranu, organizovano je takmičenje sa brigadama i 51. divizijom koje su u to vreme objavile takmičenje jedinica naše divizije. Propagandni odsek je razvijao takmičenje preko svojih sekcija: političke, kulturno-prosvetne, foto i drugih sekcija. Održano je više predavanja i usmenih novina borcima i narodu. Kulturno-prosvetna sekcija stvorila je evidenciju postojećih knjiga u bataljonima i prikupila ih i osnovala biblioteku. Organizovane su i dve priredbe povodom Lenjinove smrti i godišnjice brigade. Analfabetski tečajevi počeli su da rade. Izdavane su zidne novine i slati dopisi sa fronta za dnevne listove i TANJUG. Radale su se inicijative boraca da pruže pomoć postradalim u ratu, pa su samo borci i rukovodioci 2. čete 2. bataljona sakupili oko 50.000 kuna.¹⁹

U ovom periodu izuzetno težak zadatak imao je brigadni sanitet koji je morao, u vrlo teškim uslovima, da prihvati, ukaže prvu pomoć i obradi veliki broj ranjenika. Posebnu teškoću je predstavljao, pored nedostatka odeće, obuće, toplih ćebadi, toplih prostorija i nedostatak sanitetskog materijala. Ipak, zahvaljujući primernoj organizaciji rada, požrtvovanosti i savesnom radu svih drugova i drugarica, počev od lekara brigade pa do poslednjeg bolničara u četi, taj nedostatak je otklonjen, a posao oko obrade i zbrinjavanja ranjenika uspešno obavljen.

Još prilikom formiranja brigade pri štabu brigade obrazovan je brigadni sanitet. Međutim, tih dana nije postojao i brigadni lekar, pa je dužnost referenta saniteta obavljao drug Bire. Negde u martu brigada je dobila lekara dr Boru Gnjatića koji je posle nekoliko meseci rada na organizaciji saniteta otišao u prekomandu. Zadaci saniteta su se uprkos tome povećavali: trebalo je razviti sanitetsku službu u brigadi, bataljonima i četama; povezati je sa bolnicama i drugim sanitetskim osobljem na terenu gde je brigada boravila i izvodila akcije. U to vreme sanitet je imao u svom sastavu oko 10 bolničarki koje su završile sanitetski kurs na kome su naučile osnovne stvari oko nege ranjenika, pružanja prve pomoći i o najvažnijim zaraznim bolestima. U prvo vreme brigadni sanitet imao

¹⁹ Arhiv VII, kut. 1246-A, br. reg. 18/1, 5/4, 20/5.

je i svog ekonomu i jedno prevozno sredstvo, a kasnije dva tovarna konja, koji su na samarima prenosili hranu i sanitetski materijal. Sanitetski materijal bio je oskudan i sastojao se od jednog većeg i jednog manjeg sanduka u kome je bio smešten doboš, kutija za sterilizaciju gaze i kutija sa špricovima i iglama, malo zavoja, lekova, joda i alkohola za ispiranje rana. Zatim bure za pranje odeće, nekoliko nosila i čebadi za prihvrat ranjenika. Svi lekovi nabavljani su isključivo zaplenjivanjem od neprijatelja u borbi ili u ekonomskoj akciji koja je imala specijalnu namenu snabdevanja. Od maja meseca i kasnije pritalo je nešto materijala dobijenog vazdušnim putem i od saveznika. U bataljonskom sanitetu nije bilo lekara, već bataljonska bolničarka (referenta saniteta bataljona), u četi — četna i u vodu vodna bolničarka. Brigadni, bataljonski i četni sanitet imao je nekoliko nosila izrađenih od priručnog materijala: čebadi, šatorskih krila, seoskih slamarica i džakova. U težim situacijama, kada je bio veći broj ranjenika, dva borca su uzimala svoje šinjle, navlačili na puške i tako izvlačili ranjenike. Izvlačiocu ranjenika bili su određivani u većim i važnijm akcijama, ali ovaj posao je bio dužnost i obaveza svakog borca koji se nađe pored ranjenog druga. Služba izvlačenja bila je na zavidnoj visini, jer su borci vasDitavani u duhu solidarnosti. Bataljonski sanitet imao je kod bolničarki zavoj prve pomoći, nešto aspirina, kinina, pincetu, makaze, špric i po nekoliko igala. Racionalna upotreba i čuvanje sanitetskog materijala bili su besprekorni.

Prve akcije bile su poučne i za brigadni sanitet. Na osnovu stečenih iskustava štab brigade je početkom marta razradio opširno uputstvo za rad saniteta. Ovde se raščlanjuje rad saniteta brigade u svim prilikama: na odmoru, za vreme marša i u borbi. Predviđeno je vreme kada se vrši pregled boraca koji su tražili lekarsku pomoć, svakog dana od 8 do 10 časova; dato je uputstvo referentima saniteta bataljona za svaku priliku da znaju gde će se obaviti pregled za vreme promene mesta boravka i na maršu. Četna bolničarka morala je nositi bolesničku knjigu u koju je lekar upisivao nalaz i mišljenje o bolesti boraca sa kojim nalazom se morala upoznati komanda čete. Sanitetsko osoblje po četama i bataljonima imalo je da obavlja

sanitetski pregled u saglasnosti sa vojno-političkim rukovodstvom četa i bataljona. Borci koji su upućivani u bolnicu bili su snabdeveni objavom da bi se znalo po otpuštanju za koju službu mogu biti upotrebljeni. Četne bolničarke održavale su dva puta nedeljno sastanke radi sanitetske obuke i zdravstvenog prosvetavanja.²⁰ Pre svake akcije sanitetsko osoblje je moralo biti upoznato sa zadatkom saniteta. Nosioi ranjenika posebno su dobijali zadatak za izvlačenje poginulih i ranjenih drugova. Predviđeno je mesto četne bolničarke na 30—50 metara pozadi streljačkog stroja, vodne bolničarke neposredno pozadi stroja. Nosioi ranjenika određivani su za stalno ili ako su u odsutnosti, određivani su neposredno pred borbu za svaki vod po 2 druga, a po potrebi i više. Sanitetsko osoblje bilo je dužno da prisustvuje časovima vojne i političke nastave.²¹

Ovako razrađena sanitetska služba brigade dobro je funkcionisala. Prema analizi i uvidu u sanitetska dokumenta u toku rata kroz brigadni sanitet prošlo je približno oko 2.000 poginulih i ranjenih drugova, kojima je sanitet ukazivao pomoć u najkritičnijem trenutku. Ranjenima je ukazana prva pomoć i upućeni su na lečenje, a poginuli drugovi su sahranjivani prema prilikama uz skromne vojničke počasti.²²

Neuredna ishrana, slaba odeća, obuća i loš smeštaj, zatim nedostatak i najelementarnijih potreba za održavanje higijene, stvarali su uslove za izbijanje raznih epidemija. Međutim, što do toga nije došlo može se zahvaliti samo upornom radu sanitetskog osoblja da u takvim uslovima iznalazi rešenja za održavanje higijene i sprečava izbijanje zaraznih bolesti.

Napuštanjem teritorije Srema brigadi su postavljeni novi i još složeniji zadaci frontalnog ratovanja, pa su analogno tome i pred sanitetom bili teži zadaci, s tom razlikom što je sanitet imao za sobom slobodnu teritoriju i organizovane bolnice za prihvatanje, smeštaj i lečenje ranjenika. Samo u borbama za oslobođenje Beograda brigadni

²⁰ Sećanje referenta saniteta 6. brigade drugarice Mile Vranješević — Zivanović.

²¹ Zbornik sanitetske službe u NOR-u, dok. br. 11, str. 25.

²² Isto, dok. 72, str. 196.

Sanitetsko osoblje 6. vojvodanske brigade

sanitet je registrovao 141 ranjenog i 95 poginulih. Za vreme borbi na Virovitičkom mostobranu od 16. januara do 9. februara 1945. godine brigadni sanitet je prihvatio i obradio 372 ranjena i 97 poginulih. U završnim operacijama za konačno oslobođenje zemlje brigada je imala 628 ranjenih i 154 poginula.²³

Posebno treba istaći ulogu i doprinos sanitetskoj službi naših drugarica — bolničarki koje su rame uz rame sa svojim drugovima izdržavale sve teškoće pokreta i borbi, prenosile ranjenike, previjale ih i negovale. Mnogo je svetlih primera savesnog rada, razvijenog osećanja odgovornosti i herojskih postupaka pri izvlačenju ili ukazivanju pomoći ranjenim drugovima. Na tim zadacima mnoge su i same bile ranjene, a mnoge i dale svoje živote.

¹ Arhiv VII, kut. 1245, br. reg. 113, 18/5, 19/5.

3. PONOVO NA LEVOJ OBALI DRAVE

Negde oko 03.00 časa 10. februara 1945. godine prebačeni su i poslednji delovi na levu obalu Drave i u Barč, gde se brigada zadržala dva dana radi odmora i najnužnijeg sređivanja. Svim borcima brigade bila je prijatna vest da se Vrhovni komandant drug Tito neprestano interesovao da li su se jedinice 3. armije uspešno prebacile preko Drave. Ova briga Vrhovnog komandanta za naše jedinice bila je u isto vreme i najveće priznanje našim borcima i starešinama za protekle borbe i podstrek za nove napore. 12. februara, po naređenju štaba 36. divizije, brigada kreće pravcem Haršanj-pustara — Sant-Mikloš — Sigeđvar — Drava Fok — Osro — Vajslo — Drava Serdahelj — Šikloš — Kiš-Haršanj — Nađ — Haršanj — Vilanj — Viragoš — Marok — Lipo, gde ostaje na odmoru do 20. februara kada nastavlja pokret za Beli Manastir — Kozarac — Dardu i Tvrđavicu. Tu je po zapovesti štaba 36. divizije na položaju na levoj obali Drave smenila jedinice 1. bugarske armije. Divizija je imala zadatke da uporno brani levu obalu Drave od ušća u Dunav do Starog Sela. 6. brigada poseda položaje od Španjolske grade (k. 85) — Ivan-Grada — Visoke grede (k. 85) nizvodno Dravom do 1 km severozapadno od s. Bilja (k. 86). Stab brigade je naredio da se tri bataljona (1, 2. i 4. bataljon) postave na taj položaj, dok je dva bataljona (3. i 5.) zadržao u rezervi.²⁴

Pripremajući veliku protivofanzivu u Mađarskoj sa grupom armija Jug, Nemci su još od januara predviđali učešće i nekih snaga vrhovne komande Jugoistoka iz Podravine: 7. SS »Princ Eugen«, 11. vazduhoplovne-poljske, 104. lovačke, 297. pešadijske divizije i 1. kozačkog konjičkog korpusa. U sklopu te opšte protivofanzive u Mađarskoj tzv. »velike operacije« napad ovih snaga iz Podravine nosio je šifru »šumski đavo«. Po planu nemačke komande Jugoistoka operacija forsiranja Drave, pod komandom štaba 91. armijskog korpusa, imala je da se izvede kod Valpova sa 11. vazduhoplovnom-poljskom divizijom, a kod Donjeg Miholjca sa 104. lovačkom i 297.

²⁴ Arhiv VII, kut. 1246-A, br. reg. 21—471.

pešadijskom divizijom. Ojačana 11. vazduhoplovno-poljska divizija, posle kraće artiljerijske pripreme, forsirala je noću 5/6. marta Dravu sa glavnim snagama kod Bolmana na odseku 16. divizije, dok je demonstrativne prelaze izvršila iste noći kod s. Retfale i Osijeka na odseku 36. divizije. Demonstrativni pokušaji prelaza Drave kod Osijeka bili su osujećeni snažnom vatrom i protivnapadima jedinica 36. divizije. Neprijatelj je narednih dana sa krajnjim zalaganjem nastojao da obrazovani mostobran što više proširi. Naročito je izvodio jake i uzastopne napade da bi prodro ka Belom Manastiru. Na levom krilu naše brigade na položaju 2. bataljona 6. marta 1945. godine oko 6.15 posle kraće artiljerijske pripreme između k. 85 i Šumareve kuće iskrcao se neprijatelj jačine 50—60 vojnika, pa je odmah krenuo nasipom prema severu. Naše snage u rezervi posele su drugu liniju odbrane na cesti Bilje — Osijek. U 7 časova, posle kraće artiljerijske pripreme i žestoke vatre iz celokupnog naoružanja, 6. brigada je izvela napad na neprijateljske delove koji su se iskricali prisilivši ih da se povuku na desnu obalu Drave. Tom prilikom neprijatelj je ostavio 3 mrtva vojnika.²⁵ U isto vreme na desnom krilu brigade na položaju 4. bataljona oko 8.00 časova pod zaštitom magle pokušao je neprijatelj da se iskrca sa 3 manja čamca (5—6 ljudi) i jednim većim čamcem od 20 do 25 ljudi. Dočekani vatrom 4. bataljona 2 čamca su toliko oštećena da im se cela posada, sem jednog vojnika, podavila. Veći čamac znatno oštećen uspeo je da se vrati na desnu obalu. Oko 9.00 časova neprijatelj je ponovo pokušao iskrčavanje na levom krilu brigade, ali je vatrom naših jedinica vraćen. Neprijateljski gubici bili su 5 mrtvih i 1 zarobljen. Uništena su 3 čamca. Naši gubici 1 poginuo i 3 ranjena. U toku 7. marta neprijatelj je produžio sa napadom na frontu 3. brigade, pa je 2. bataljon naše brigade dobio zadatak da smeni delove 3. brigade na položajima levog krila naše brigade. 2. bataljon 6. brigade šalje jednu svoju četvu da posedne položaj jedinica 3. brigade na našem levom krilu, a sa ostalim četama smenjuje delove 3. brigade

²⁵ Arhiv VII, kut. 1246-A, br. reg. 27—1; kut. 1246, br. reg. 3/3.

na položajima ispred i u selu Bilje. Od 8. do 13. marta sve jedinice 6. brigade ostaju na istim položajima, gde je u to vreme bilo neprekidno prepucavanje sa neprijateljem koji je, pretrpevši osetne gubitke, bio prisiljen da se odrekne daljih ofanzivnih dejstava. Na sektoru 16. i 51. divizije NOVJ vodene su uporne i žestoke borbe sve do 21. marta kada je desant likvidiran, a neprijatelj prote-ran na desnu obalu Drave i kada su naše jedinice posele položaj na njenoj levoj obali.²⁶

Obilazeći položaje 6. vojvođanske brigade 23. marta je poginuo komandant 36. divizije pukovnik Dušan Vukasović Diogen. Pošto je obišao 4. bataljon, komandant je došao na položaj 3. bataljona koji se pružao levom obalom Drave naspram Osijeka. Kada je prolazio čistinom, koju je neprijatelj stalno osmatrao i gađao, komandir čete je skrenuo pažnju komandantu divizije na opasnost, pošto je tu već prethodnih dana bilo ranjenih i poginulih boraca. Komandant je zbog toga želeo bolje da osmotri taj položaj podižući se iz rova. U tom momentu se čuo kobni pucanj sa desne obale r. Drave i komandant je pogođen u glavu pao mrtav. Tako je završio život omiljeni Uča, proslavljeni komandant i narodni heroj.

Po naređenju štaba 36. divizije i po smeni od jedinica Osječke brigade, 6. brigada je 5. aprila krenula pravcem Darda — Jagodnjak. Dan pre toga od njenih pet bataljona obrazovana su samo tri. Po pristizanju u Jagodnjak brigada ostaje dva dana na odmoru, a zatim smenjuje 3. brigadu, i to: 1. bataljon smenjuje 3. bataljon 3. brigade na položaju na levoj obali Drave, od Dravice do Budvaja, k. 88, 2. bataljon smenjuje 2. bataljon 3. brigade na položaju od Silja do Dravice; 3. bataljon smenjuje 1. bataljon 3. brigade na položaju od k. 89 do Šiblje. Baterija protiv-tenkovskih topova na položajima kod 2. bataljona.²⁷

U ovom periodu bilo je više priredbi i manifestacija koje su održane za naše borce. Tako je na godišnjicu for-

²⁸ Isto.

²⁷ Arhiv VII, kut. 1246-A, br. reg. 33—2/1.

miranja 36. divizije 3. marta održana proslava u Dardi. Tom prilikom podeljena su odlikovanja starim borcima. Brigada je primila Orden partizanske zvezde I reda i brigadnu zastavu.²⁸

Naročito je bila živa aktivnost intendantata i intendantske službe, koja je od formiranja brigada, u svom razvitku, prošla kroz nekoliko faza. Intendantura brigade je započela rad sa nekoliko kazana za spremanje hrane, radionicom za održavanje materijala i opreme sa malim brojem radioničara, oskudnim alatom i sa vrlo malo materijala za opravke. Za početak je to bilo dovoljno, jer se brigada više nije ni mogla opterećivati zbog specifičnih uslova dejstava i zadataka koji su u to vreme pred njom stajali. O materijalnom zbrinjavanju brigade i rukovođenju intendantskom službom starao se štab brigade. Njemu je bio potčinjen intendant brigade.

Izvori snabdevanja bili su organizovani preko mešanih narodnooslobodilačkih odbora i komandi mesta koji su prikupljali hranu od stanovništva putem dobrovoljnih priloga, zaplenom od neprijatelja i rede rekvizicijom posle zauzimanja nekog neprijateljskog uporišta. Intendant brigade preuzimao je direktno materijal od odbora ili komandi mesta i zaduživao kuvare sa hranom, a radioničare materijalom za radionicu. U bataljonima je takođe postojao intendant, čija je dužnost bila skoro ista kao i intendanta brigade, naročito kada se ima u vidu da su bataljoni dejstvovali samostalno i bili udaljeni od brigade najčešće 20—30 km.

Štab brigade je naredbom broj 6 od 25. maja 1944. godine izvršio nova postavljenja u intendantskoj službi: za intendanta brigade postavljen je Ranko Stanisavljević Deva, a za zamenika intendanta Mitar Kovandžić. Za intendanta 1. bataljona postavljen je Cveja Babić Cvejka, 2. bataljona Rodoljub Jovanović Uja i 3. bataljona Nikola Depalo Toša.

²⁸ Isto.

Brojno stanje brigada neposredno pred prelazak u Srbiju iznosilo je oko 2.000 ljudi, da bi krajem rata brigada imala 3.107 boraca i rukovodilaca. Sledovanje kuvane ili suve hrane zavisilo je od zadatka i mogućnosti spremanja hrane. Kazan je bio pokretan, ali ne i takav da se u njemu za vreme pokreta može spremati hrana ili prenositi gotova skuvana hrana. To je bila obična oranija koja je prenošena na konju i koja je po dolasku, u mesto gde se brigada zadržavala, određeno vreme mogla da posluži za kuvanje hrane. U izvesnim hitnim slučajevima, kada je brigada morala poći bez prtljaga, kazan je ostavljen na sigurno mesto do njenog povratka na taj teren. Najteži uslovi snabdevanja brigade bili su za vreme borbenih dejstava na Virovitičkom mostobranu. Trebalo je iz Barča, sa daljine od 23 km, jedinicama na položajima doturiti hranu za 2.169 boraca po temperaturi od minus 25 stepeni. U ovakvim uslovima snabdevanje brigade sa konjskom zapregom preko porušenog mosta na Dravi bilo je izuzetno teško i zahtevalo je izvanredno velike napore ljudi i stoke. Vozarsko-zanatska četa je za 15 dana prenela iz Barča i drugih mesta 11.797 kg hleba, 7.000 litara vina, 3.000 kg krompira, 3.038 kg kukuruza, 10.000 kg brašna, 500 kg masti, 7.800 kg pšenice, 2.000 kg pasulja i ostalih artikala. U to vreme brigada je imala rezerve hleba za 2 dana, brašna za 1 dan, mesa u živoj stoci za 10 dana, pasulja za 5 dana, soli za 2 dana. I radionice su bile u izuzetno teškom položaju zbog velikih potreba i vrlo oskudnih mogućnosti za nabavku materijala. Više od 100 boraca bilo je potpuno boso, a sa slabom obućom 250, odećom 438 i bez šinjela 1.051. Da bi se na neki način ublažio problem opravke obuće i odeće štab brigade je postavio pred intendanturu da se kod radioničara razvije inicijativa da sami potraže rešenja u izradi nekih kritičnih artikala bez kojih se nije moglo. Zabeleženi su lepi primeri samoinicijative, dosetljivosti i požrtvovanja obućara i krojača na izradi i krpljenju obuće i odeće.

Početkom februara 1945. godine na osnovu naredbe komande pozadine Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije preduzete su mere da se u svakom vodu odredi po jedan podoficir koji je trebalo da se brine za celokupnu

materijalnu opremu i ishranu ljudstva i stoke. U četama je komandni sastav bio rasterećen svih pozadinskih poslova da bi se mogao više posvetiti operativnim. Te poslove preuzima ekonom čete koji je neposredno odgovoran komandi čete dok je stručna uputstva dobijao od stručnih službi više jedinice. U bataljonima je pozadinska služba proširena tako da je formiran pozadinski vod od 2 odeljenja i to jedno odeljenje za borbene potrebe (naoružanje, municiju, eksploziv i druge) i drugo za intendantske (ishranu, odeću, opravke i održavanje materijala i dr.).